



בס"ד

## מחצית השקל

לפרשת כי תשא (ע"פ שעור מאת שרון רמון)

סכום כל הפקודים היה 603,550 איש, ובהתאם לכך סכום הכסף שנאסף במפקד היה 100 כיכר<sup>1</sup> ו-1775 שקלים. כסף זה שימש לעשיית האדנים והווים.

כלומר משה קיים מפקד ע"י מחצית השקל, בדיוק כפי שמתואר ומצווה בפרשת כי תשא.

אולם, לשון הפסוק - "כי תשא את ראש בני ישראל" - איננה לשון רגילה של צווי: המשמעות של "כ"י" היא "אם" או "כאשר", וזו איננה לשון צווי.

אין כאן צווי לפקוד, אלא המפקד הוא תיאור המקרה אליו מתייחס הציווי בהמשך.

משמעות הפסוק היא, אפוא, כך:

"כאשר תפקוד את בני ישראל, יתנו כל אחד כופר נפשו"<sup>2</sup>.

כאשר משווים את הלשון בפרשת כי תשא ללשון בתחילת במדבר, ההבדל בולט מאד:

### 3. במדבר פרק א'

(ב) שאו את ראש כל עדת בני ישראל...

(ג) מִבְּנֵי עֲשָׂרִים שָׁנָה וְמֵעַלָּה כָּל יֵצֵא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל תִּפְקְדוּ אֹתָם לְצַבְאָתָם אֶתְּהָ וְאֶהְרָן...

במדבר לשונות הציווי ברורות מאד, "שאו..." ו"תפקדו...", לעומת הלשון בפרשתנו, שבה אין לשון ציווי.

1 כיכר=3,000 שקלים; סך כל הכסף שנאסף היה 301,775; אם נכפיל ב-2, (כי כל אחד נתן חצי שקל) נקבל את מספר אנשי העם - 603,550.

2 יש מצוות רבות הפותחות ב"כי", במשמעות של "כאשר" או "אם", ובכולן יש תיאור מקרה, ואחריו צווי כיצד לנהוג באותו מקרה. לדוגמא: "כי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו, ובא גואלו הקרוב אליו וגאל את ממכר אחיו" (ויקרא פרק כ"ה, פסוק כ"ה). בוודאי אין כאן מצווה להיות עני או שעני ימכור מאחוזתו, והמצווה היא מצוות הגאולה: אם משהו מוכר את אחוזתו, הקרובים מצווים לגאול. כך גם בדברים כ"ד בעניין הגירושין:

(א) כי יקח איש אשה ובעלה והיה אם לא תמצא חן בעיניו פי מצא בה ערות דבר וכתב לה ספר פריית ונתן בגידה ושלחה מביתו: (ב) ויצאה מביתו והלכה והייתה לאיש אחר: (ג) ושגאה האיש האחרון וכתב לה ספר פריית ונתן בגידה ושלחה מביתו או כי ימות האיש האחרון אשר לקחה לו לאשה: (ד) לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה להיות לו לאשה...

אין מצווה לשנוא אישה או לגרש אותה, אלא יש צווי על אופן הגירושין, וכן יש איסור על החזרת גרושתו לאחר שנשאה לאחר. יש עוד דוגמאות רבות לכך, ואכמ"ל.

## א. האם יש בפרשה ציווי למניית העם?

פרשת כי תשא פותחת בעניין מחצית השקל:

### 1. שמות פרק ל'

(יא) וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: (יב) כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְקֻדֵיהֶם וְנָתַנּוּ אִישׁ כֶּפֶר נַפְשׁוֹ לַה' בַּפְּקֹד אֹתָם וְלֹא יִהְיֶה בָהֶם נֶגֶף בַּפְּקֹד אֹתָם:

(יג) זֶה יִתְּנוּ כָּל הַעֹבֵר עַל הַפְּקֻדִים מִחֻצֵי הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֲשָׂרִים גֶּרָה הַשֶּׁקֶל מִחֻצֵי הַשֶּׁקֶל תְּרוּמָה לַה':

(יד) כָּל הַעֹבֵר עַל הַפְּקֻדִים מִבְּנֵי עֲשָׂרִים שָׁנָה וְמֵעַלָּה יִתֵּן תְּרוּמָת ה': (טו) הַעֲשִׂיר לֹא יִרְבֶּה וְהַדֵּל לֹא יִמְעִיט מִמִּחֻצֵי הַשֶּׁקֶל לַתֵּת אֶת תְּרוּמַת ה' לְכַפֵּר עַל נַפְשֹׁתֵיכֶם:

(טז) וְלָקַחְתָּ אֶת כֶּסֶף הַכֹּפָרִים מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתַתְּ אֹתוֹ עַל עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְזָכְרוֹן לִפְנֵי ה' לְכַפֵּר עַל נַפְשֹׁתֵיכֶם:

על מה נצטוו ישראל בפסוקים אלה?

לשם מה ניתנת מחצית השקל?

לשם הבנת העניין, נעיין בפרשייה.

הפרשייה פותחת בעניין המפקד:

"כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם..."

ובהמשך מופיע השורש פ.ק.ד. עוד ארבע פעמים:

(יב) "ונתנו איש כופר נפשו לה' בפקוד אותם ולא יהיה בהם נגף בפקוד אותם".

(יג) "זה יתנו כל העובר על הפקודים..."

(יד) "כל העובר על הפקודים מבן עשרים שנה ומעלה..."

ברור שעניין המפקד הוא מרכזי בפרשה זו, אך האם יש כאן צווי על עריכת מפקד?

אם יש כאן ציווי, צריך להופיע קיום של צווי זה, ואכן, בפרשת פקודי אנו מוצאים אזכור לקיום המפקד:

### 2. שמות פרק ל"ח

(כה) וְכִסֶּף פְּקוּדֵי הַעֲדָה מֵאֵת כֶּפֶר וְאַלְף וּשְׁבַע מֵאוֹת וְחֲמִשָּׁה וּשְׁבַעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ:

(כו) בָּקַע לְגִלְגַּלֶּת מִחֻצֵי הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ לְכָל הַעֹבֵר עַל הַפְּקֻדִים מִבְּנֵי עֲשָׂרִים שָׁנָה וְמֵעַלָּה לְשֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלְף וּשְׁלֹשֶׁת אֶלְפִים וְחֲמֵשׁ מֵאוֹת וְחֲמִשִּׁים:

(כז) וְהָיָה מֵאֵת כֶּסֶף הַכֶּסֶף לְצַקֵּת אֶת אֲדָנֵי הַקֹּדֶשׁ...

(כח) וְאֵת הָאֶלְף וּשְׁבַע הַמֵּאוֹת וְחֲמִשָּׁה וּשְׁבַעִים עֲשָׂה נֹוִים לְעֹמֻדִים...

בפסוקים אלה נזכר שנעשה מפקד;

מה הבעיה במפקד?  
מדוע המפקד יכול לגרום לנגף?<sup>4</sup>

לדעת רש"י, כמצוטט לעיל, במניין שולטת עין הרע, ולכן אין למנות אנשים בצורה ישירה, אלא ע"י אמצעי.

לוקחים מכל אדם חפץ מסוים, ואז מונים את החפצים ולא את בני האדם; כך לא שולטת עין הרע באנשים הנפקדים.

על פי שיטה זו, מחצית השקל הוא החפץ שהתורה בחרה כדי למנות בו.

האברבנאל מאריך להסביר כיצד שולטת עין הרע כאשר מונים אנשים לגולגלותם, ולכן אין לעשות זאת אלא יש למנותם ע"י אמצעים אחרים.<sup>5</sup>

בתנ"ך אנו מוצאים עדויות למנייה בעזרת אמצעים שונים: במלחמת שאול בעמלק המפקד נעשה בעזרת טלאים:

**7. שמואל א', פרק ט"ו, פסוק ד'**

וַיִּשְׁמַע שְׂאוּל אֶת הָעֵם וַיִּפְקְדֵם בְּטָלָיִם מְאֹדִים אֶלְף רְגָלִי וַעֲשָׂרֵת אֶלְפִים אֶת אִישׁ יְהוּדָה.  
שאוול פוקד את העם בעזרת טלאים - כל אחד נותן טלה, וסופרים את הטלאים.

במלחמת שאול בנחש מלך עמון נאמר כך:

**8. שמואל א', פרק י"א, פסוק ח'**

וַיִּפְקְדֵם בְּבֹזֵק וַיְהִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אֶלְף וְאִישׁ יְהוּדָה שְׁלֹשִׁים אֶלְף:

יש מפרשים ש"בזק" הוא שם מקום, אך רש"י פרש אחרת:

**9. רש"י**

"ויפקדם בבזק" - רבותינו אמרו בשבני חרסים. (סא"א) לשון אחר: בבזק - באבנים, שנטל מכל אחד אבן ומנאם, כמו "ויפקדם בטלאים" (שמואל א' פרק ט"ו, פסוק ד') שנטל מכל אחד טלה ומנאם בהם, כמו שהיו מונים אותם בחצאי שקלים.

בכל מקרה, לפי כיוון זה, הבעיה היא במניין ישיר של האנשים: המניין הישיר גורם ל"עין הרע" לשלוט באנשים, וכך מתחיל הנגף.

4 קאסוטו מעיר כך:

במסופוטמיה היו פעולות המפקד קשורות בטקס דתי של טהרה, ולטכס זה היו מייחסים חשיבות כה רבה שהמפקד כולו היה מכונה על שמו. וזה כנראה משום שהיה המפקד נחשב מעין חטא של חוסר אמונה באלוהות, ולפיכך מן הראוי היה ללוותו בטכס של כפרה וטהרה מן החטא. דומה לזו ההשקפה הישראלית, ולפיכך מדובר כאן על כופר שיש לתת בשעת המפקד, ושוב נאמר "ולא יהיה בהם נגף בפקוד אותם", כלומר שע"י נתינת כופר זה יינצלו בני"מ מן העונש שהיה יכול לחול עליהם מפני החטא שבעריכת המפקד.

(קסוטו, שמות, פרק ל').

יתכן שאמונה כזו הייתה רווחת בימים ההם, אך מכיוון שהתורה נכתבה ע"י הקב"ה ולא ע"י בני האדם, אנו מבינים שהקב"ה מעיד על כך שהמפקד הוא בעייתו, ולכן עלינו להבין מהי הבעייה המהותית במפקד.

5 בהמשך דבריו חולק האברבנאל על רש"י, וראו על כך בהמשך.

אם כן, לפי לשון הפסוק אין כאן ציווי על עריכת מפקד<sup>3</sup>, כפי שפרש המלבי"ם:

**4. המלבי"ם**

ומה שאמר בלשון כי תשא שמורה על הרשות, אם תרצה לישא, ולא אמר בלשון צווי... והיה רק הודעה על העתיד באם תצטרך לכך.

אם כן, מה הציווי בפרשה זו?

הציווי הוא על אופן עריכת מפקדים בעם ישראל.

אם אנו רוצים או צריכים לערוך מפקד - צריך לתת כופר נפש.

### 3. מחצית השקל כהגנה מפני סכנת המניין

האם יש כאן צווי כללי, על כל מפקד, או ציווי ספציפי על מפקד מסוים שנערך?

לדעת רוב המפרשים, יש כאן ציווי קבוע על אופן עריכת המפקדים:

**5. רש"י, שמות פרק ל'**

(יב) כשתחפוץ לקבל סכום מניינם לדעת כמה הם אל תמנע לגולגולות, אלא יתנו כל אחד מחצית השקל ותמנה את השקלים ותדע מניינם. ולא יהיה בהם נגף, שהמניין שולט בו עין הרע, והדבר בא עליהם, כמו שמצינו בימי דוד.

לפי דברי רש"י הציווי הוא קבוע - תמיד במפקד צריך למנות ע"י חצאי שקלים.

גם הרמב"ן רואה בפרשת כי תשא צווי כללי על אופן עריכת מפקדים בעם ישראל:

**6. רמב"ן שם**

צווה הקב"ה את משה כאשר תשא ראש בני ישראל במניין יתנו כפר נפש מחצית השקל... כלל המצווה, כאשר תשא ראשם תעשה כן, שיכנס בכלל כל פעם שימנעם.

מה טעמה של מצווה זו?

מדוע יש לתת מחצית השקל בכל מפקד?

ההסבר לכך ניתן בפסוקים עצמם בצורה מודגשת ביותר:  
(יב) ונתנו איש כופר נפשו.. ולא יהיה בהם נגף בפקוד אותם.

- **מקור 1**

בנוסף לכך, הביטוי "לכפר על נפשותיכם" מופיע פעמיים, והכסף נקרא "כסף הכיפורים".

כלומר, הפסוקים מבהירים שיש בעייתיות במפקד - יכול להיות נגף בעקבות המפקד, וכדי למנוע את הנגף, צריך לתת כופר.

בסוף ימי דוד, בשמואל ב' פרק כ"ד, מתואר מפקד שערך דוד, ובעקבותיו חלה מגפה בעם;

סיפור זה מחזק את ההבנה שהמפקד הוא בעייתו.

3 אם אין צווי על מפקד, כיצד יש קיום של מפקד זה על ידי משה, כנזכר בפרשת פקודי? בפשטות, אפשר להבין שמשא פקד את בני ישראל ללא ציווי מה', וקיים את המניין באופן שה' ציווה. אפשרות אחרת היא שיטת הרמב"ן. לדעתו, לשון הציווי איננה על עריכת מפקד כעת, אלא לשון כללית, שמשמעותה היא שבכל פעם שמונים את ישראל צריך לתת כופר נפש מחצית השקל. משה הבין מתוך צווי זה, שגם עכשיו הוא צריך למנות את ישראל.

מחצית השקל, לפיכך, היא אמצעי למנייה: **מונים את האנשים בעזרת האמצעי - וכך אין עין הרע שולטת**.<sup>6</sup>

אולם, כפי שראינו, הפסוקים מדגישים שמטרת מחצית השקל היא "כופר נפש", או "לכפר על נפשותיכם", ומלשונות אלו נראה שהמטרה היא **לכפר על חטא כלשהו**,<sup>7</sup> כלומר **המניין עצמו הוא הבעייתי**, ולכן צריך כפרה כאשר מונים את העם.

לפי זה, אין זה משנה אם מונים על פי גולגולות או ע"י אמצעי, **כי עצם ספירת העם היא בעייתית**.

מה הבעיה במניין?

המלבי"ם מציין בפרושו שלושה טעמים לגוף הנובע מהמניין, ואחד הטעמים הוא:

### 10. המלבי"ם

כי כל עוד שהעם מתאחדים והם כולם כאיש אחד, זכות הרבים גדול מאד, אבל כשמונים אותם, שאז **מפרידים כל איש בפני עצמו**, ויחופשו מעשיהם, ואז ישלוט בהם הנגף.

לפי פרוש זה, הבעיה במניין היא **שמפרידים בין האנשים וכל אחד עומד בפני עצמו ונידון רק על פי מעשיו**, ללא זכות הכלל המגנה עליו, וכתוצאה מכך האנשים יוצאים חייבים בדין ונענשים.

מחצית השקל מכפרת על החטאים שיכולים לגרום לעונש, ולכן ניתן למנות כאשר היא ניתנת.

פרוש זה מעלה כמה תמיהות:

האם יתכן שרוב האנשים יוצאים חייבים בדין, ורק זכות הרבים מגינה עליהם?

מדוע מתייחסים למניין **כמפריד בין האנשים**, והרי המניין עושה לכאורה את ההפך - הוא מחבר את כל האנשים לכלל אחד שמונה כך וכך, כלומר המניין איננו מבליט את הייחוד של כל אחד ואחד, אלא כולל את כולם כאחד.<sup>8</sup>

ניתן להסביר את הבעייתיות שבמניין בדרך אחרת, וכך כותב רבנו בחיי:<sup>9</sup>

6 האם האמצעי חייב להיות מחצית השקל? לפי הסיפורים בשמואל א', נראה שאפשר להשתמש גם באמצעי אחר. אולם, מפרשת כי תשא וכן מדברי רש"י שם, יש הרגשה שחייבים למנות דווקא ע"י מחצית השקל, ולא אמצעי אחר.

7 "כופר" הוא ממון שניתן כדי לפדות אדם מעונש מוות, כפי שעולה מהפסוקים בבמדבר ל"ה, פסוקים ל"א-ל"ב: "ולא תקחו כפר לנפש רצח אֲשֶׁר הוּא רָשָׁע לְמוֹת פִּי מוֹת יוֹמָת", וכן משמות כ"א, פסוק ל'. "לכפר" משמעותו להעביר חטא, כפי שעולה מפסוקים רבים מאד (בעיקר בויקרא), לדוגמא: ויקרא ד', פסוק כ': "... וְכָפַר עֲלֵהֶם הַכֹּהֵן וְנִסַּח לָהֶם". הרמב"ן בשמות כ"א, פסוק ל', קושר בין שתי המילים: "אם כפר יושת עליו - בעבור היות הכפר כפרה כענין הקרבנות...".

8 כאשר משווים את המניין בספר שמות למניין בספר במדבר רואים שני הבדלים: במניין בספר שמות נתנו מחצית השקל, והמניין הוא כללי: לדעת כמה אנשים יש בסך הכל בעם. לעומת זאת, במדבר אין אזכור לנתנת מחצית השקל, והמפקד איננו רק כללי, לידיעת מספר כולל של העם, אלא מפקד מפורט: "למשפחותם, לבית אבותם, במספר שמות, כל זכר לגולגולתם". **דווקא במפקד המפורט כל אחד בפני עצמו לא נתנו מחצית השקל, ואילו במפקד הכולל כן נתנו מחצית השקל**.

9 רעיון זה מובא גם בפירושו החזקוני ובפירושו המלבי"ם, והוא מבוסס על דברי חז"ל במסכת תענית:

### 11. רבנו בחיי

אין הברכה מצויה לא בדבר המדוד ולא בדבר המנוי אלא בדבר הסמוי מן העין... שהנסים הנסתרים הם בכל יום ויום ושהוא בדבר שאינו מנוי ומדוד, כי אם הייתה הברכה חלה במנוי לא היה נס נסתר אלא מפורסם ואין כל אדם זוכה לנס מפורסם... ומטעם זה צוותה התורה שלא ימנו ישראל לגולגולות אלא בשקלים כדי שתהיה הברכה חלה עליהם ברובי זרעם בנס נסתר, ושלא ישלוט בהם עין הרע השולטת בעצם הדבר המנוי...

הבעיה במניין היא שכאשר סופרים את העם, כביכול **מקבעים את מספרם במספר מסוים**, וכך **לא מאפשרים לברכה לחול עליהם**; כביכול, "לא משאירים מקום" לקבלת שפע<sup>10</sup>.

בכל מקרה, לדעת כל המפרשים שהזכרנו עד כה, **בפרשת כי תשא יש צווי לדורות**:

**בכל פעם שמונים את ישראל, צריך למנות אותם ע"י שקלים, מפני שהמניין הוא בעייתי**.

האם אנו מוצאים בהמשך שתמיד מנו את ישראל ע"י מחצית השקל?

נעייין במפקדים הבאים המוזכרים בתורה:

**במפקד שבתחילת ספר במדבר לא נזכר כלל עניין מחצית השקל**, וגם **במפקד בפרשת פינתס ובמפקדים אחרים בתנ"ך אין זכר למחצית השקל**.

רש"י מתייחס לשאלה זו (בפרושו לפסוק ט"ו בפרשתנו, וכן בפרושו לבמדבר פרק א').

לדעתו, ה' ציווה בפרשת כי תשא **לספור תמיד ע"י מחצית השקל**, ולכן **אין צורך לומר זאת בכל פעם מחדש**, כי ברור שספרו תמיד ע"י מחצית השקל. בימי דוד, כשלא ספרו ע"י שקלים - נענשו.

אולם, יש מפרשים הסוברים שבמפקדים הנוספים לא נזכרה מחצית השקל מפני שהציווי על מחצית השקל היה **חד פעמי** ורק למפקד ספציפי<sup>11</sup>.

האברבנאל טוען, כפי שנזכר לעיל, שאכן במניין שולטת עין הרע, ולכן צריך להביא כופר נפש בזמן מפקד, כדי להסיר את הנזק.

אולם, זה נכון רק במקרה שפוקדים את העם **ללא צווי של ה'**.

כאשר ה' מצווה על מניין, לא יתכן שתהיה פגיעה של עין הרע או נזק כלשהו, ולכן אין צורך ב"כופר נפש" במקרה זה.

אמר רבי יצחק: אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין, שנאמר: "יצו ה' אתך את הברכה באסמין"... תנו רבנן: הנכנס למוד את גרנו אומר: יהי רצון מלפניך ה' אלוקינו שתשלח ברכה במעשה ידנו. התחיל למוד אומר: ברוך השולח ברכה בכרי הזה. מדד ואחר כך בירך - הרי זו תפלת שוא. לפי שאין הברכה מצויה לא בדבר השקול ולא בדבר המדוד ולא בדבר המנוי אלא בדבר הסמוי מן העין.

(ח:).

10 אם כן, כיצד מחצית השקל עוזרת לפי כיוון זה? רבנו בחיי חוזר לשיטתו של רש"י: אם מונים על ידי שקלים ולא מונים את האנשים באופן ישיר, הברכה יכולה להמשיך לחול עליהם. פתרון זה לא ברור, כי הרי על פי רבנו בחיי ידיעת מספר האנשים מונעת מהברכה לחול עליהם, ואם כן - כיצד מועילה ספירה ע"י אמצעי?

11 ראו בפרושי הרשב"ם והחזקוני לפסוק י"ב.

• ולבסוף: אין במניין המצוות מצווה למנות את ישראל ע"י שקלים, אך יש מצווה לתרום למקדש כל שנה מחצית השקל<sup>12</sup>.

אם כן, יש בפרשה זו שני עניינים: **תרומה לה', ומפקד**.

אולם, אם עיקר העניין הוא נתינת תרומה לה' או למשכן מדוע היא מוצגת כנתינה אגב מפקד?

ומאידך גיסא - אם עיקר העניין הוא המפקד, מה מקומו של המפקד דווקא כאן, באמצע פרשות המשכן?

### **הקשר בין הכפרה לבין התרומה**

הנצי"ב והרש"ר הירש בפירושיהם לפרשה זו טוענים שיש כאן שני עניינים נפרדים, והם מראים שמדובר כאן בשתי נתינות שונות:

האחת - **"תרומת ה'"**, שהיא נתינה לצורכי המקדש, ללא קשר למפקד ולכפרה;  
השנייה - **"כסף הכיפורים"**, שבא לכפרה על המפקד.

פרושים אלה מבוססים על התחושה החזקה שיש בפרשה זו שני עניינים בעלי משקל שווה - התרומה לה' והמפקד.

אולם, התורה משלבת את שני ההיבטים של מחצית השקל, עד כדי כך שבתחילה לא הבחנו שיש כאן שני עניינים, ואם כן מחצית השקל מוצגת כאן כנתינה אחת בעלת שתי מטרות: המטרה האחת היא כפרה על המפקד, והמטרה השנייה היא תרומה לה'.

האם יש קשר בין המטרות?

לדעת הנצי"ב אין קשר הכרחי בין השניים.

תרומת ה' היא דבר קבוע, הניתן כל שנה.

נתינת כסף הכיפורים, שממנו נעשו אדני המשכן, היא נתינה חד פעמית בעקבות המפקד שנעשה באותו זמן.

אולם, כפי שראינו, לדעת רוב המפרשים ניתן ללמוד מלשון הפסוקים שהפרשה איננה עוסקת באירוע חד פעמי, אלא בצווי תמיד, לדורות, הנובע מבעיה מהותית במפקד.

לכן, הקשר בין הכפרה על המפקד לבין נתינת תרומה לה' הוא קשר מהותי. מהו הקשר ביניהם?

נחזור לדברי האברבנאל, שטען שהבעייתיות היא דווקא במפקד שבני האדם יוזמים, ולא במפקד שנעשה כצווי של ה'.

מדוע בני האדם מעוניינים לערוך מפקד?

בדרך כלל המטרה של המפקד היא מטרה ארגונית: כדי לנהל מדינה באופן מסודר צריך לדעת את מספר האנשים כדי לחלק את נטל המס וכדי לארגן היטב את השירותים הניתנים לאזרחים.

המפקדים הנפוצים ביותר במקרא הם מפקדים צבאיים, לקראת יציאה למלחמה, ולא נראה שיש בהם בעיה.

<sup>12</sup> וכן היא לשון הרמב"ם:

מצות עשה מן התורה ליתן כל איש מישראל מחצית השקל בכל שנה ושנה...

(הלכות שקלים, פרק א' הלכה א').

לכן, במפקדים שנערכו בספר במדבר לא נלקחה מחצית השקל ככופר נפש, ולכן לא נמנתה המצווה הזאת במניין המצוות.

לפי דברי האברבנאל, הבעייתיות במניין היא רק כאשר האדם מונה על דעת עצמו, ללא צווי מה'.

### **ב. מחצית השקל כתרומה לה'**

#### **שני טעמים לנתינת מחצית השקל**

נחזור לעיין בפסוקים.

ראינו שיש חזרה על השורש פ.ק.ד. וכן על השורש כ.פ.ר., ומכך הבנו שמטרת נתינת מחצית השקל היא כפרה על המפקד.

מעיון נוסף בפסוקים אנו מגלים שהפרשה מכילה עניין נוסף: ביטוי נוסף החוזר על עצמו בפרשה הוא **"תרומה לה'"**.

שלוש פעמים בפסוקים י"ג-ט"ו חוזרת התורה ומדגישה שמחצית השקל ניתנת תרומה לה', ובפסוק ט"ז, המסכם את הפרשה, נאמר שהכסף ניתן **"על עבודת אוהל מועד"**.

(יג) **זֶה יִתְּנוּ כָּל הָעֵבֶר עַל הַפְּקֻדִים מִחֻצֵי הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל מִחֻצֵי הַשֶּׁקֶל תְּרֹמָה לַה' :**

(יד) **כָּל הָעֵבֶר עַל הַפְּקֻדִים מִבְּרֵי עֶשְׂרִים שָׁנָה וְיָמָּה לַה' : תִּתֵּן תְּרֹמָת ה' : (טו) הָעֵשִׂיר לֹא יִרְבֶּה וְהַדֵּל לֹא יִמְעִיט מִמִּחֻצֵי הַשֶּׁקֶל לַתֵּת אֶת תְּרֹמָת ה' לְכַפֵּר עַל נַפְשֵׁי תֵיכֶם - : - מְקוֹר 1 -**

הפעם הראשונה בה נזכרת מחצית השקל היא בפסוק י"ג, ושם נאמר כך:

זה יתנו כל העובר על הפקודים מחצית השקל בשקל הקודש עשרים גרה השקל מחצית השקל תרומה לה'.

כלומר, בפעם הראשונה בה מוזכרת מחצית השקל לא נאמר שהיא **"לכפר על נפשותיכם"** או **"כופר נפש"**, אלא נאמר שהיא **תרומה לה'**.

אם כן, נראה שיש במחצית השקל עוד עניין, שלא הבחנו בו עד כה: **תרומה לה'.**

לפיכך, עלינו לשאול - האם עניינו של מחצית השקל הוא **כפרה על המפקד או תרומה לה'?**

האם הפרשה נכתבה כדי לדעת איך לכפר על הבעייתיות במפקד, או כדי לתאר תרומה למשכן?

כשמעיינים בפרשה מוצאים שגם עניין התרומה לה' מרכזי בפרשה:

• בפעם הראשונה בה נזכרת מחצית השקל נאמר שהיא **"תרומה לה'"**.

• שלוש פעמים חוזר הביטוי **"תרומה לה'"**, ובנוסף לכך, נאמר שהכסף ניתן על **עבודת אוהל מועד**.

• הפרשה נמצאת בין כל הציוויים על מעשה המשכן, דבר שמחזק את ההרגשה שגם פרשה זו עוסקת בעיקר בתרומה למשכן.

• בפרק ל"ח, בתיאור הביצוע, אין תיאור של המפקד עצמו, אלא תוך כדי סיכום כל התרומות למשכן מתארים גם את כמות הכסף שנאספה מן המפקד, והמפקד מוזכר רק **כבדרך אגב**.

הסיפור של המפקד בסוף ימי דוד מתאר מצב אחר: לא יוצאים למלחמה, אין צורך בארגון כלשהו, ודוד סתם רוצה למנות את העם, וכפי שמפרש רד"ק:

**12. רד"ק**

אמרו רז"ל: כל זמן שנמנו ישראל לצורך לא חסרו, שלא לצורך חסרו, כמו בימי דוד...

מפקד זה מסתיים במגפה, המלמדת אותנו שאכן מפקד כזה הוא בעייתני. מהי הבעיה במפקד זה?

יואב חש בבעיה מיד כשדוד מבקש ממנו לבצע את המפקד:

**13. שמואל ב', פרק כ"ד**

(ג) וַיֹּאמֶר יוֹאָב אֶל הַמֶּלֶךְ וַיֹּסֵף ה' אֱלֹהֵיךָ אֶל הָעַם כִּי הֵם יִכְהֶם מֵאֵה פְעָמִים וַעֲיִנֵי אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ רְאוּת וְאֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ לְמֶה חָפֵץ בַּדָּבָר הַזֶּה:

לדוד אין סיבה אמיתית למנות את העם:

הוא רוצה למנותם מפני שהוא חושב שהם רבים, והוא רוצה ליהנות מהתחושה שיש לו עם רב.

כנראה שכאן נעוץ שורש הבעיה, וכך מסביר האברבנאל:

**14. האברבנאל**

הכה לב דוד אותו, שראה חטאו במה שהתגאה עם עמו ונחלתו ומה' יסור לבו שהוא העזר האמיתי...

גם הרלב"ג מסביר את חטאו של דוד בדרך דומה:

**15. הרלב"ג**

והנה החטא היה בזה המספר לפי מה שאחשוב כי זה יורה על שדוד היה שם בשר זרועו בבטחו על רב העם ולא היה ראוי שיבטח כי אם בשם יתברך...

ספירת העם נותנת תחושה של עצמה, ואולי אפילו גאווה.

גם כאשר יוצאים למלחמה ומונים את העם לצורך כך, יש חשש לתחושה של הסתמכות על כחנו העצמי ועל כמות החיילים, במקום להסתמך על הבטחון בה'.

אמנם אין ברירה ויש צורך לעשות מפקדים, אך יש חשש שהמפקד יביא את העם לתחושות לא נכונות של גאווה, וזהו הגורם לנגף.

לכן, דווקא בזמן שעורכים מפקד עלינו להיזכר מיהו הנותן לנו את הכוח לעשות את החייל הזה.

כיצד, אם כן, נעשה את המפקד בדרך ראויה, כך שלא נגיע לתחושת "כחי ועוצם ידי"?

ה' מלמד אותנו מהי הדרך הראויה לעריכת מפקד:

עלינו לערוך את המפקד **במשולב עם תרומה לה'**, המזכירה לנו מי הרבה אותנו. מי נותן לנו את הכוח להצליח.

בפרשת כי תשא, בין כל הציוויים על מעשה המשכן, ה' מצווה עלינו למנות את העם ע"י נתינת תרומה לה', כדי להזכיר דווקא בזמן המפקד את מקום השכינה בעם ישראל, את התלות בה', ואת הצורך לפנות אליו.

משה הדגים לישראל כיצד עורכים מפקד כזה, וכיצד משתלב מניין העם עם בניין המשכן.

בספר במדבר יש מפקד, אך לא מוזכרת מחצית השקל.

מדוע?

בספר במדבר ה' מצווה על המפקד, ולכן אין חשש מהמפקד.

מדוע אין חשש?

האברבנאל מסביר שכאשר ה' מעוניין במפקד והוא מצווה על כך, לא יקרה להם נזק, מפני שה' יגן עליהם.

אולם, לאור הסברנו ניתן לבאר שעם ישראל לא יינזק מפני שאין פסול במפקד כזה - הוא לא בא מתוך רצונם של בני האדם לראות כמה גדול כחם, אלא הוא בא כהיענות לצו ה', ובכך אין שום בעיה.

מעבר לכך, עניינו של המפקד במדבר הוא סידור מחנה ישראל, וקביעת מקום מחנה השכינה במרכז מחנה ישראל.

שוב - כאשר יש קשר הדוק בין מפקד העם לבין מקום השכינה בתוך מחנה ישראל, המפקד איננו בעייתני.

בימי דוד, כפי שראינו, המניין נעשה ללא צורך ארגוני וללא צו מה', וגם לא ניתנו בו שקלים המזכירים את הקב"ה תוך כדי המפקד.

מניין כזה, המגביר את תחושת הגאווה האנושית הוא בעייתני, ולכן באה המגפה.

מה היה התיקון למפקד אשר עצר את המגפה?

המגפה נעצרה כאשר דוד קנה את מקום המקדש ובנה מזבח לה'.

שוב, אנו רואים את הקשר בין תרומה למקדש ה' לבין פתרון הבעיה במפקד.

קשר זה אינו מקרי.

תרומה לה' או פנייה אל ה' דרך המקדש מראה שהאדם מבין שבאמת אין משמעות לכמות המספרית, אלא הכוח לעשות חיל הוא בידי ה'. כשהאווירה היא כזו אין בעיה במפקד, והמגפה נעצרת.

נתינת מחצית השקל, אפוא, איננה רק כפרה "חיצונית" על בעיה שהמפקד יוצר, אלא היא מתקנת את הבעיה המהותית שבמפקד.

התרומה הופכת את המפקד מ"כחי ועוצם ידי" למפקד בעל הכרה במרכזיותו של ה'.

כך אין בעיה במניין, ואפילו יותר מכך - צבא העם הופך להיות צבא ה', והמניין עצמו הופך להיות תרומת ה'.